

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «**Прикладні аспекти психодіагностики**»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №8. Психодіагностика подружніх відносин

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол №8 від 15.08.2023)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Твердохвалова Ю.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор психологічних наук, професор, Кузнєцов М.А.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

План лекції

1. Діагностика взаємин молодих людей в дошлюбний період
2. Методи діагностики подружніх відносин

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях К.: Педагогічна думка, 2016. –219 с.
2. Комінко С.Б. Кращі методи психодіагностики / С.Б. Комінко, Г.В. Кучер ; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль : Карт-бланш, 2005. – 406 с.
3. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика. Навч. посіб для вузів . –К.: Ельга Ніка-Центр. –2004. –400 с.
4. Луценко О.Л. Практичні роботи з психодіагностики. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2017. - 68 с.
5. Практикум із загальної психології / під ред. Т.І. Пашукової. – К. : Знання. – 2000. – 204 с.

Допоміжна:

10. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту : теорія і сучасна практика: навч. Посібник для студ. вузів / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К.: Професіонал, 2007. – 407 с.
11. Морозов О.М. Психологія особистості : оперативна аудіовізуальна діагностика : навч. посібник. - К.: Вид. Паливода А.В., 2018- 328 с.
12. Практикум з психодіагностики / Укл.: О.О. Музика, В.М. Остринька, В.В. Остриньський. – 2-ге вид., випр. і допов. – Житомир, 2000.
13. Скребець В.О. Основи психодіагностики: навч. посіб. –К.: Слово, 2007. – 192 с.
14. Становлення сучасної парадигми психологічної діагностики когнітивного розвитку учнів : монографія за ред. С.А.Гончаренко, Л.О.Кондратенко. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2012 – 208 с.
15. Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія: навч. посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.

Текст лекції

Питання 1. Діагностика взаємин молодих людей в дошлюбний період

Характер предбрачного залицяння дозволяє виявити витoki зародження тих труднощів, які прямо чи опосередковано можуть проявитися на якомусь з етапів життєвого циклу.

Тести, що використовуються психологом в практичній діяльності, можна розділити на дві групи:

перша - дозволяє досліджувати оцінку юнаками і дівчатами себе як майбутніх подружжя і батьків;

друга - спрямована на оптимальний підбір пар для знайомства і потенційного подружжя, допомагає прогнозувати подружні відносини в перспективі.

Перша група тестів включає в себе методики, запропоновані С.В. Ковалевським:

- методика оцінки старшокласником себе як майбутнього сім'янина дозволяє визначити, як підліток уявляє собі цю роль і в якій послідовності виділені їм якості виражені у нього самого в даний час;
- тест на превентивну задоволеність шлюбом показує, наскільки юнаки та дівчата в перспективі будуть задоволені своїм шлюбом;
- методика «Функціонально-рольова узгодженість» допомагає визначити структуру розподілу ролей у сім'ї. Для аналізу функціонально-рольової узгодженості використовуються три структури ролей: нормативна (як має бути); бажана (як хотілося б); квазіреальність (як швидше за все складеться). Рекомендується також виділити в якості предмета обговорення вистави старшокласників про розподіл сімейних ролей в нормативному, бажаному і квазіреальності планах.

Другу групу складають:

- анкета-інтерв'ю «Ви вступаєте в шлюб» (В. А Сисенко.) - дозволяє виявити думку молодят про різні проблеми, з якими стикаються нареченої. Анкета-інтерв'ю - хороший інструментарій для роботи психолога РАГСу, центрів молоді тощо;
- тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф. Юн-да) - допомагає визначити готовність майбутніх подружжя виконувати сімейні функції: створення позитивного сімейного фону, підтримку поважних, доброзичливих відносин з родичами, виховання дітей, інтимне життя подружжя, налагодження здорового сімейно - побутового режиму і т.д. Крім цього за допомогою даної методики можна намітити перспективи благополуччя сімейних відносин;
- методика визначення психологічної сумісності у шлюбі (Ю.А. Решетняк, Г. З. Васильченко ..) - модифікований варіант тесту Т.Лири. Несумісність подружжя хоча б на одному з чотирьох рівнів подружніх відносин - психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному, соціокультурному може призвести до дисгармонії подружніх відносин. За допомогою цієї методики практичний психолог прогнозує ступінь сумісності майбутньої подружньої пари на психологічному рівні. Методика може бути використана також в цілях оптимального підбору пар для знайомства і потенційного подружжя. Прогноз сумісності майбутньої подружньої пари будується і на підставі результатів опитувальників, діагностуючих динамічні особливості

особистості. Приклад ми наведемо пізніше, коли будемо розглядати методи діагностики подружніх відносин.

Шкали любові і симпатії (З Рубіна.) - Цю методику можна використовувати як при індивідуальному, так і при груповому проведенні. Її перевага - у простій обробці і легкості заповнення. Використовуючи цю методику, психолог може виявити особливості емоційного ставлення респондента до коханої людини.

Питання 2. Методи діагностики подружніх відносин

Необхідну інформацію, що дозволяє дати кваліфіковану оцінку взаємин подружжя, психолог отримує за допомогою діагностуючих опитувальників, що виявляють особливості спілкування і взаємовідносин, якості особистості подружжя, способи проведення сімейного дозвілля, спільність інтересів і цінностей, а також дозволяють зрозуміти морально-психологічні основи подружніх відносин.

Методи вивчення особливостей спілкування і взаємовідносин у подружній парі. Спілкування між подружжям лежить в основі сімейного благополуччя і включає дуже важливу функцію - допомагає людині забезпечити особистий комфорт собі та своїм близьким. Спілкування дає можливість проявитися однією з найважливіших подружніх ролей - психотерапевтичної.

Спілкування і взаємини подружжя в благополучних сім'ях характеризують відкритість, інтимність, довіра один одному, високий рівень взаємної симпатії, конструктивність, рефлексивність, гнучкий, демократичний характер розподілу ролей у сім'ї, моральна й емоційна підтримка (Е.В.Новікова, 1994).

Особливості розподілу сімейних ролей, очікувань і домагань у шлюбі, сумісність подружньої пари досліджуються за допомогою спеціальних методик.

Опитувальник «Спілкування в родині» (Ю.Е.Алешіна, Л.Я.Гозман, Е.М.Дубовская) вимірює довірчість спілкування в подружній парі, схожість у поглядах, спільність символів, взаєморозуміння подружжя, легкість і психотерапевтичність спілкування.

Проективний тест «Сімейна соціограма» (Е. Г. Ейдемільер) спрямований на діагностику характеру комунікацій в сім'ї.

Методика «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (А.Н.Волкова) виявляє уявлення подружжя про значущість в сімейному житті тих чи інших ролей, а також про бажаний розподіл їх між чоловіком і дружиною.

Методика «Розподіл ролей в сім'ї» (Ю.Е.Алешіна, Л.Я. Гозман, Е.М.Дубовская.) Визначає ступінь реалізації чоловіком і дружиною тій чи іншій ролі: відповідальної за матеріальне забезпечення сім'ї, господаря (господині) будинку, відповідального за виховання дітей, організатора сімейної субкультури, розваг, сексуального партнера, психотерапевта.

Методика «Типове сімейний стан» (Е. Г. Ейдемільер, В.В.Юстицкіс та ін.) Дозволяє виявити найбільш типовий стан індивіда у власній родині: задовільний - незадовільний, нервово-психічне напруження, сімейну тривожність.

Відомо, що характер спілкування і взаємовідносин у подружній парі детермінований емоційною атмосферою в батьківській сім'ї. Витоки моделі спілкування подружжя можна представити за допомогою проективної методики «Сімейна генограма» (Е.Г.Ейдемільер). Методика дозволяє зобразити у вигляді графічної схеми родинні зв'язки в родині, уявити характер взаємин, неусвідомлюваний членами сім'ї.

Методи дослідження індивідуальності подружжя. Результати індивідуально-психологічного дослідження використовують для встановлення міри особистісної сумісності та інформування подружжя про особливості характеру один одного (А. Н. Волкова, Т.М.Трапезнікова).

Особистісна сумісність (психологічний рівень подружньої сумісності) - це автоматичний розподіл психологічного навантаження, вироблення оптимальних способів спілкування, розуміння спонтанних проявів партнера та адекватне реагування на них.

Використання результатів дослідження індивідуальності подружжя - одна з форм корекційної роботи, спрямованої на поліпшення взаєморозуміння. Вона здійснюється за допомогою таких методик, як визначення типу темпераменту (Г.Айзенк), «16 особистісних чинників» (Р. Кеттелла), тест «ММРІ» (Дж. Мак-Кінмен, С.Хатеуей), методика малюнка фрустрації (С. Розенцвейг), колірний тест (М. Люшер) і ін

Методи дослідження сімейного дозвілля, інтересів і цінностей. Духовне взаємодія партнерів, їх духовна сумісність, проявляється на соціокультурному рівні подружніх відносин. Це спільність ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, мотивації, соціальної поведінки, інтересів, потреб, а також спільність поглядів на проведення сімейного дозвілля. Відомо, що схожість інтересів, потреб, цінностей і т.д. є одним з факторів подружньої сумісності і стабільності шлюбу.

Опитувальник «Вимірювання установок в сімейній парі» (Ю.Е.Алешіна, Л.Я.Гозман, кафедра соціальної психології МГУ) дає можливість виявити погляди людини по десяти сфер життя, найбільш значущим в сімейному взаємодії: 1) ставлення до людей, 2) альтернатива між почуттям обов'язку і задоволенням, 3) відношення до дітей, 4) орієнтація на переважно спільну або переважно роздільну діяльність, автономність подружжя або залежність подружжя один від одного; 5) ставлення до розлучення, 6) ставлення до любові романтичного типу, 7) оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті; 8) ставлення до «заборонену сексу»; 9) відношення до патріархального чи егалітарної пристрою сім'ї, 10), ставлення до грошей.

Опитувальник «Інтереси - дозвілля» (Т.М.Трапезнікова) виявляє співвідношення інтересів подружжя, міру їх згоди у формах проведення дозвілля.

Самоактуалізаційний тест (САТ) (Ю.Е.Алешіна, Л.Я.Гозман, Е.М.Дубовская) розроблено на основі опитувальника особистісних орієнтацій (РОУ) Шострома і використовується індивідуально та в групах в дослідницьких цілях, а також в окремих випадках корекційної роботи, дозволяє визначити

ціннісні орієнтації, гнучкість поведінки, сензитивність до себе, самоповага і самоприйняття і т. д.

Методи вивчення морально-психологічних основ подружніх відносин. Велике число розлучень свідчить про те, що неблагополуччя сім'ї залишається однією їх актуальних суспільних проблем. Умовно серед них виділяють конфліктні, кризові, проблемні (В.А. Сисенко), а також невротичні (Е.Г. Ейдемільер). У кожній з таких сімей є постійні сфери, де інтереси, потреби, наміри і бажання подружжя приходять в зіткнення, породжуючи особливо сильні і тривалі негативні емоції. У таких випадках говорять про негативний психологічний клімат сім'ї, в основі якого лежать морально-психологічні чинники подружніх відносин.

Практичний психолог, приступаючи до вивчення морально-психологічних основ подружніх відносин, може використовувати тести, діагностують подружні конфлікти, задоволеність шлюбом, його стабільність.

Тест-опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Г. П. Бу-Тенко, Т.Л.Романова, факультет психології МГУ) призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності-незадоволеності, а також узгодження-неузгодженості задоволеності шлюбом в конкретній подружньої парі. Опитувальник застосовують індивідуально в консультативній практиці і в процесі дослідження тієї чи іншої соціальної групи.

Методика «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю.Е.Алешіна, Л.Я.Гозман) дає можливість охарактеризувати обстежувану сім'ю по ряду параметрів: найбільш конфліктні сфери сімейних відносин, ступінь згоди (незгоди) в ситуаціях конфлікту, рівень конфліктності в парі .

Опитувальник «Конструктивно-деструктивна сім'я» (КДС) (Е.Г.Ейдемільер, В.В.Юстікіс) полегшує діагностику відхилення сім'ї від конструктивного напрямку.

Крім тестування в дослідженні подружньої пари можна використовувати опитування, бесіду, інтерв'ю.

Метод опитування дозволяє практичному психологу виявити соціально-економічні та демографічні характеристики подружньої пари: житлові умови, сімейний бюджет, стаж шлюбу, вік подружжя і різницю у віці, освіта, рід занять, кількість і вік дітей. Позитивний вплив на подружній шлюб надають хороші житлові та матеріальні умови, приблизна рівність віку подружжя або більше старший (3-7 років) вік чоловіка, відсутність різниці в освіті, число дітей від одного до чотирьох чоловік.

Метод бесіди або інтерв'ю може бути використаний у разі необхідності вивчення мікрооточення сім'ї. Цей фактор також має значення для стабілізації шлюбу та сім'ї в цілому. Крім того, необхідно знати, на якій стадії подружжя знаходиться пара, так як для кожної стадії характерні типові проблеми, структура відносин, уклад і спосіб життя сім'ї. Ці знання психолог може отримати тільки в результаті вільної бесіди.

Доцільно після кожного комплексного дослідження дошлюбного і шлюбного періодів подружньої пари складати психограмму подружжя (А.Н.Волкова, Т.М.Трапезнікова) за наступними напрямками:

- 1) зони конфліктів подружжя, потенційний ініціатор конфлікту в кожній із зон;
- 2) ступінь особистої сумісності;
- 3) загальна міра взаєморозуміння і злагоди по різних сторонам сімейного життя;
- 4) загальний прогноз відносин в парі;
- 5) рекомендації щодо форм і змісту корекційної роботи з парою в цілому і з кожним чоловіком окремо.

В основі психограмми подружжя лежить порівняльний аналіз результатів, отриманих в процесі всебічного дослідження подружніх взаємин.